

на території виявлено близько 65 видів. Відмічено також 29 видів ссавців, що належать до 6 рядів, 11 родин та 22 родів (43,9% від загальної кількості видів звірів Полтавської області). Із 1988 року на території урочища здійснюються роботи з акліматизації байбака. Нами проводяться фенологічні та етологічні спостереження за групою цих тварин. Із плазунів відмічено 7 видів із 11 відомих для Полтавщини, що належать до 2 рядів, 4 родин та 4 родів. Із 10 видів земноводних, відомих для області, на території урочища виявлено 9, що належать до 2 рядів, 6 родин та 6 родів. Наводимо список комах на степових та лучно-степових ділянках схилів балок, які є типовими у пізньолітній період (дослідження проводилися учнем 11 класу гімназії №32 м. Полтави, слухачем Очно-заочної біологічної школи при Полтавському обласному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді Р.О. Касалою, обробка і визначення матеріалу проводилися під керівництвом асистента кафедри біології людини і тварин Полтавського державного педагогічного університету О.В. Паляниці): ряд *Mantodea* – *Mantis religiosa* L., ряд *Orthoptera* – *Caliptamus italicus* L., *Stenobothrus lineatus* Panz., *Omocestus ventralis* Zett., *Myrmeleotettix maculatus* Thnb., *Chorthippus albomarginatus* Deg., *Chorthippus dorsatus* Zett., *Glyptobothrus brunneus* Thnb., *Glyptobothrus vagans* Ev., *G. macrocerus* F.-W., *Chrosira dispar* Germ., *Mecostethus grossus* L., *Aiolopus thalassinus* F., *Oedipoda caerulea* L., *Sphingonotus caeruleus* L.; ряд *Coleoptera* – *Cetonia aurata* L., *Lacon murinus* L., *Adalia bipunctata* L., *Coccinella septempunctata* L.; ряд *Hemiptera* – *Graphosoma lineatum* L.; ряд *Lepidoptera* – *Pieris brassicae* L., *P. napi* L., *Pyrameis atalanta* L., *Vanessa io* L.. Поблизу водойм і частково на луках зустрічаються: ряд *Odonata* – *Calopteryx splendens* Harr., *Libellula depressa* L., *Sympetrum flaveolum* L., *Libellula quadrimaculata* L., *Sympetrum pedemontanum* All., *S. vulgatum* L., *Cordulia aenea* L., *Gomphus vulgatissimus* L.. До водних комах належать: ряд *Hemiptera* – *Ranatra linearis* L., *Nera cinerea* L., *Ilyocoris cimicoides* L., *Notonecta glauca* L.; ряд *Coleoptera* – *Dytiscus latissimus* L., *Dytiscus marginalis* L.. Ентомофауна урочища, як і всього парку, потребує детального вивчення у різні періоди весняно-літньо-осіннього періоду.

До 2007 р. на території урочища здійснювалось випасання худоби. Нині деякі ділянки лучно-степові підлягають викошуванню. Зафіксовані випадки весняних та осінніх палів, неконтрольованого збору лікарських рослин, турбування тварин (байбаків).

Таким чином, урочище «Фесенкові горби» характеризується високими показниками наукової цінності (репрезентативності та унікальності): ландшафтною, ценотичною, флористичною, фауністичною (як місце поселення байбаків та проведення робіт із їх акліматизації), є цінним осередком лучно-степової біорізноманітності ДРЛП.

СТАН ОХОРОНИ ТА ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ РІДКІСНИХ РОСЛИН ЛУБЕНЬСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Солодовник А.В.
Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У Лубенському у районі Полтавської області, який розташований у межах типового Лісостепу України, на сьогодні функціонує 19 природно-заповідних об'єктів. Площа заповідного фонду становить близько 1,27% від загальної площі району, що є недостатнім для збереження біорізноманітності краю. Основну площу заповідного фонду складають три об'єкти: ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Червонобережжя», ботанічний пам'ятки природи місцевого значення «Морозівська дача» та «Мгарська дача».

У флорі вищих судинних рослин Лубенського району за літературними даними

[1, 2] наводиться 36 рідкісних та малопоширених видів. Серед них 11 видів занесені до Червоної книги України, 25 – до регіонального списку (охороняються в Полтавській області). Чотири види – представники родини *Orchidaceae*, які у науковому відношенні репрезентують групу видів із цікавою біологією (*Listera ovata* (L.) R. Br., *Epipactis helleborine* (L.) Crantz., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Platanthera bifolia* (Cust.) Reichenb.). *Salvinia natans* (L.) All. належить до реліктів. Цікавою знахідкою є місцезнаходження *Primula veris* L. – бореального, виду, який у Лівобережному Лісостепу знаходиться на південній межі ареалу (погранично-ареальний вид).

Нами протягом 2005-2007 років на території Лубенського району проводились фрагментарні флоросоціологічні дослідження. За їх результатами були виявлені нові місцезнаходження рідкісних рослин: *Pulsatilla nigricans* Stoerck., *Allium ursinum* L., *Crocus reticulatus* Steven.ex Adam., які занесені до Червоної книги України, та *Nymphaea alba* L. – реліктовий вид, занесений до регіонального списку, а його угруповання – до Зеленої книги України.

Наводимо опис виявлених місцезростань.

Allium ursinum – рідкісний кавказько-європейський вид. Виявлений локус у грабово-дубовому лісовому масиві на території ботанічної пам'ятки природи «Морозівська дача». Орієнтовна площа – 0,15 га. Рослини зростають куртиною. *Allium ursinum* квітує в травні. Ценопопуляція знаходиться в доброму життєвому стані, крім тих рослин які зазнали скошування та зривання в період вегетації. Одним із головних чинників, що суттєво впливає на стан ценопопуляції, є збирання рослин як лікарської та харчової сировини.

Crocus reticulatus – рідкісний субсередземноморський понтичний вид, причорноморський ендемік. Виявлений на степовому схилі пагорба – корінного берега р. Сула – археологічної пам'ятки «Лиса гора» площею 0,09 га, щільність на 1 кв. м. – 1-3 особини. Ценопопуляція перебуває у дегресивному стані через постійне збирання рослин на букети і пізні пали сухої трави, коли розпочинається активний розвиток рослини. Має декоративне значення, можливо вирощувати його культурі. Зустрічається одиницями по всій території пагорба.

Pulsatilla nigricans – рідкісний європейський степовий вид. Виявлений на степовій ділянці між селами Вищий та Нижчий Булатець на площі 1,2 га, щільність – на 1 кв. м 1-2 особини. Цвіте в квітні-травні. Ценопопуляція в задовільному стані, зустрічається рослини з пошкодженим листям чи квітками. Зазнає антропогенного впливу від випасання, збирання у букети та випалювання схилів.

Nymphaea alba – реліктовий рідкісний європейський вид. Виявлений в околицях с. Лука на плесі у місці впадання р. Удай у р. Сула. Угруповання приручені до прибережних мілководних ділянок, квітує поодинокі. Цвіте у червні-серпні. Квіти масово зривається місцевим населенням.

Описані місцезнаходження виявлених рослин, крім *Allium ursinum*, виявлені поза межами природно-заповідних територій локальної мережі, а тому не забезпечені охороною. Вважаємо за необхідне провести комплексні наукові дослідження біорізноманітності територій із метою з'ясування їх відповідності статусу заповідних об'єктів за загальноприйнятими показниками та створити природно-заповідні об'єкти. У перспективі завдання збереження біорізноманітності природних територій Лубенського району дозволить вирішити перспективний регіональний ландшафтний парк «Лубенський», концепція якого на сьогодні розробляється [3].

Література

1. Андрієнко Т.Л., Байрак О.М., Залудяк М.І. та ін. Заповідна краса Полтавщини. – Полтава: ІВА «Астрєя», 1996. – 184 с.

2. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. – Полтава: Верстка, 2005. – 248 с.
3. Байрак О.М., Проскурня М.І. Стецюк Н.О. та ін. Еталони природи Полтавщини. Розповіді про заповідні території. – Полтава: Верстка, 2003. – 212 с.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІТОРІЗНОМАНІТНОСТІ ПОЛТАВСЬКО-ГОЛОВАЧАНСЬКОГО ОСЕРЕДКУ

*Стецюк Н.О., Лугова В.Д., Кривошея О.М.
Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка*

На сьогодні у зв'язку зі стрімким негативним антропогенним впливом на природу різко зростає необхідність виявлення територій, на яких ще збереглися рідкісні види рослин, та заповідання їх. Повною мірою охорона може бути забезпечена лише на ландшафтному рівні.

Природно-заповідна мережа Полтавського району Полтавської області станом на 01.01.2008 р. включає 47 об'єктів загальною площею 1925,1 га. Із них два об'єкти загальнодержавного значення (ландшафтний заказник «Вільхівщинський» площею 1030 га та парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва «Полтавський міський» площею 124,5 га). У Полтавському районі всього п'ять природно-заповідних територій, які виявляють площі (це чотири заказники: один ландшафтний «Кротенківський», три ботанічні «Розсошенський», «Руднянський» та «Воронянський»), інші – є точковими і здебільшого призначені для забезпечення охороною вікових дерев, парків, скверів чи незначних за площею залишків природної рослинності («Зарості цибулі ведмежої», «Урочище Триби») [2]. Хоча вона й представлена значною кількістю об'єктів, однак не є репрезентативною.

На території Полтавського району збереглися типові та унікальні природні комплекси з добре виявленим біорізноманіттям, які характеризуються високими показниками наукової цінності, а тому потребують збереження шляхом заповідання. Однією з таких територій є природний ландшафтний комплекс, що репрезентує частину долину р. Ворскла в її середній течії з добре збереженим типовим біорізноманіттям, серед якого рідкісні види – Полтавсько-Головачанський осередок. Встановлено, що природні комплекси Полтавсько-Головачанського ядра відповідно добре збережені і мають як природне (лучно-болотні природні комплекси, вологі ліси), так і антропогенне (насадження сосни – різновікові культури) та антропогенно-природне (мішані – дубово-соснові ліси) походження. Значну площу досліджуваної ділянки займають соснові дубово-соснові ліси. Значного поширення також набули лучно-болотні ділянки, які є місцезнаходженнями рідкісних рослин.

Із метою комплексного фітосозологічного вивчення Полтавсько-Гадяцького осередку фіторізноманітності нами визначені ключові ядра (вказуємо рідкісні види флори, виявлені на них): природні комплекси в околицях с. Нижні Млини (ключова ділянка №1 – *Orchis palustris* L., *Fritillaria meleagroides* Patrín. ex Schult. et Schult. Fil.); природні комплекси в околицях с. Безручки (ключова ділянка №2 – *Fritillaria meleagroides*, *Gladiolus tenuis* Bieb.); лісові масиви борової тераси в. Ворскла (між селами Зінці, Ватажкове, Головач, Микільське) (ключова ділянка №3 – *Pulsatilla nigricans* Stoerck., *P. latifolia* Rupr., *Convallaria majalis* L., *Rubus saxatilis* L., *Antennaria dioica* (L.) Gaertn., *Campanula persicifolia* L., *Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn., *Scilla sibirica* Haw); болотний масив в околицях с. Ватажкове (ключова ділянка №4 – на даному етапі досліджень рідкісних видів рослин на даній ділянці не виявлено).

За результатами проведеного узагальнення визначених показників встановлені показники в цілому для Полтавсько-Головачанського осередку